

справу на новий розгляд до компетентного органу (посадової особи); 3) скасувати рішення суб'єкта владних повноважень і закрити справу про адміністративне правопорушення; 4) змінити захід стягнення в межах, передбачених нормативним актом про відповідальність за адміністративне правопорушення, з тим, однак, щоб стягнення не було посилено;

7) апеляційні скарги на судові рішення у справах, визначених цією статтею, можуть бути подані протягом десяти днів з дня його проголошення;

8) суд апеляційної інстанції розглядає справу у десятиденний строк після закінчення строку апеляційного оскарження з повідомленням учасників справ;

9) якщо за наслідками апеляційного перегляду суд апеляційної інстанції змінює захід стягнення в межах, передбачених нормативним актом про відповідальність за адміністративне правопорушення, таке стягнення не може бути посилено.

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення : від 07.12.1984 р., № 8073-Х // ВВР УРСР. – 1984. – № 51. – С. 1122.

2. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VII // Відомості Верховної Ради України офіційне видання від 09.10.2015. 2015 р., / № 40-41 /, стор. 1970, ст. 379.

3. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України від 3 жовтня 2017 року № 2147-VIII // Відомості Верховної Ради України офіційне видання від 01.12.2017 — 2017 р., № 48, стор. 5, стаття 436.

4. Руководство по статье 6 Конвенции. Право на справедливое судебное разбирательство (уголовно-правовой аспект). – Страсбург: Совет Европы, Европейский суд по правам человека, 2014 – 72 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_6_criminal_RUS.pdf.

Митрофанов Ігор Іванович,
д.ю.н., доц., професор кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ОБОВ'ЯЗОК НЕ ВЧИНЯТИ КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ: ПОРЯДОК УСТАНОВЛЕННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ

Фактичні обставини (події, дії, стани), з якими норма права пов'язує юридичні наслідки, слід вивчати в тісному зв'язку з цією нормою права. Крім того, реалізувати, наприклад, засоби кримінальної відповідальності без норми кримінального права неможливо, оскільки обсяг і засіб цієї відповідальності передбачені вказаною нормою, яка й слугує її підставою. При цьому в санкції норми Особливої частини Кримінального кодексу (далі – КК) України закріплюються лише види покарання, а всі інші кримінально-правові засоби впливу передбачені в нормах Загальної частини КК України.

Норма Особливої частини КК України за змістом закріплює кримінально-правовий норматив – обов'язок не вчиняти діяння, нею передбачене. За функціональним призначенням вона виконує запобіжну та відновлювальну функції. Так, норма кримінального права встановлює добровільне виконання обов'язку

не вчиняти кримінальне правопорушення та державно-примусову форму реалізації кримінальної відповідальності у разі невиконання вказаного обов'язку. Виникнення добровільної форми виконання зазначеного обов'язку в правничій літературі пов'язують із фактом набрання чинності законом про кримінальну відповідальність. Здебільшого добровільне виконання обов'язку не вчиняти суспільно небезпечні діяння, передбачені КК України, реалізується в запобіжних кримінально-правових відносинах, а підстави для його виконання пов'язані з підставами виникнення цих правових відносин. Отже, проблема підстав виникнення запобіжних кримінально-правових відносин є паралельно і проблемою з'явлення добровільної форми виконання розглядуваного обов'язку.

Розглядаючи юридичні факти, що є підставою виникнення загальнорегулятивних правових відносин у загальній теорії права, вчені вказують на те, що ці правові відносини виникають «безпосередньо із закону». Тобто, автори визнають, що роль юридичного факту в цьому випадку відводиться власне закону, тобто, таку роль відіграє його видання та набрання ним чинності. У вказаному випадку йдеться саме про правові відносини, а не просто актуальні суспільні відносини, оскільки останні врегульовані правом, їхні суб'єкти юридично об'єднані, спостерігається досить чітка кореляція між правами й юридичними обов'язками. Насправді ж одного факту набрання КК України чинності для виникнення в осіб, на яких він розповсюджує свою дію, відповідних прав і обов'язків, що складають зміст запобіжних кримінально-правових відносин, недостатньо.

Указане призводить до того, що проблему виникнення загальнорегулятивних правових відносин учені намагаються розв'язати різними шляхами. Так, В.Б. Ісаков вказував на те, що виникнення значної кількості цих правових відносин пов'язане не тільки з існуванням суб'єкта, але й з іншими фактами (фактичним складом). Наприклад, для виникнення права на працю, освіту, матеріальне забезпечення в старості, необхідно досягнути певного віку. В.О. Лучин вважає, що підставою виникнення загальних конституційних правових відносин є поява відповідного суб'єкта, його конституювання, специфічний правничий стан, у якому він перебуває.

У кримінально-правовій науці також поширеною визнається думка, що для виникнення запобіжних кримінально-правових відносин достатньо набрання чинності КК України після введення його в дію. У такому випадку роль юридичного факту виконує подія набрання чинності законом про кримінальну відповідальність. Іншої точки зору дотримується М.М. Кропачев, який вважає, що виникнення запобіжних кримінально-правових відносин ґрунтується на законі про кримінальну відповідальність, але не відбувається безпосередньо в момент набрання ним чинності. Слід розрізняти чинність КК в часі та реалізацію закону в правових відносинах, тобто його дію. Безпосередньою підставою виникнення кримінально-правових відносин можуть бути тільки юридичні факти, передбачені гіпотезою правничої норми.

У науці кримінального права існують й інші точки зору, які містить деяку суміш розглянутих думок. Так, Ю.А. Пономаренко зазначає, що дія КК у кримінально-правових відносинах проявляється на двох рівнях. Перший рівень – потенційна дія – має місце при виникненні кримінально-правових відносин у широкому значенні, коли на підставі КК України в держави з'являється потенційне по-

вноваження визнати вчинене особою діяння кримінальним правопорушенням і притягнути таку особу до кримінальної відповідальності. Другий рівень – реальна дія закону – проявляється в момент існування кримінально-правових відносин у вузькому значенні, тобто в момент набуття законної сили обвинувальним вироком суду. В цей момент те потенційне повноваження, яке раніше виникло у держави, підтверджується, стає реальним, конкретизується (до рівня точного визначення кримінального правопорушення, вчиненого особою, та конкретного обсягу кримінальної відповідальності) та вже далі воно реалізується.

Виходячи з цього, можна констатувати, що Ю.А. Пономаренко спростовує можливість кримінально-правового регулювання до вчинення кримінального правопорушення, а запобіжний вплив норм кримінального права на поведінку громадян, на його думку, здійснюється за межами кримінально-правових відносин. Р.О. Халфіна вважає, що реалізація у правових відносинах визнається не єдиним способом впливу норми права. Остання може ефективно впливати на мотивацію поведінки саме тим, що перешкоджає виникненню правових відносини. Таким є загальнозапобіжне значення норм, що встановлюють відповідальність за правопорушення. О.Ф. Шишов, зазначає, що КК накладає на громадян обов'язок утримуватися від кримінального правопорушення. У цьому випадку мова йде не про кримінально-правове регулювання суспільних відносин, а про правовий вплив на поведінку людей.

Оцінюючи ці висловлювання, Б.Г. Розовський зазначає, що не вже не очевидна різниця між, скажімо, проповіддю священика, який закликає втриматися від гріха, і законом, що встановлює покарання за вчинення злочину, тобто між відозвою, закликом і покладанням обов'язку. Промови політиків, твори літератури та мистецтва тощо впливають на світогляд людей, сприяють сприйняттю норм моралі та правил співжиття. У цьому плані можна говорити про їх регулюючу роль. Але є принципова різниця – це вплив розрахований тільки на добровільність сприйняття. Правові ж норми: 1) чітко визначають межі допустимої поведінки; 2) диктують погрозу матеріалізованого покарання у випадку порушення, обов'язок дотримуватися їх добровільно. Тепер елементарно прості питання: яка природа обов'язку дотримуватися норми? Чи може цей обов'язок покладатися якимось інакше, ніж через зміст і механізм реалізації норми права? Відповідь очевидна навіть для не-юриста».

Свого часу А.А. Піонтковський справедливо вказував на те, що в реальній дійсності чинна норма права завжди разом з тим створює й відповідні їй правові відносини. Об'єктивне право тому існує завжди із суб'єктивними правами та кореспондуючими їм правовими обов'язками. Запобіжні кримінально-правові відносини виникають тоді, коли разом із набранням чинності нормами кримінального права існує об'єктивна можливість вчинення суспільно небезпечних діянь, здатних заподіяти значну шкоду існуючим у державі суспільним відносинам. Об'єктивна можливість чи, іншими словами, об'єктивна небезпека вчинення суспільно небезпечних діянь набуває значення юридичного факту тільки після видання закону, що передбачає покарання за вчинення конкретного кримінального правопорушення.

Слід указати, що конституційні запобіжні правові відносини, засновані на загальних заборонах, таких, як «не вбий», «не укради», «не згвалтуй», «не знищуй чужого майна» тощо, виникають завдяки прямій вказівці закону, а суб'єкт

стає учасником цих правових відносин із моменту набрання чинності законом про кримінальну відповідальність. Виникнення інших кримінально-правових відносин, які засновані не на загальних заборонах, обумовлено конкретними юридичними фактами. Але тоді виникає питання відносно того, чи можна вважати їх запобіжними. Вони є відносно визначеними або конкретними. Так, обов'язки, що впливають зі ст.ст. 364 і 364¹ КК України (не зловживати службовими повноваженнями), поширюються тільки на службових осіб. Суб'єкт стає учасником цих правових відносин з моменту, коли він розпочав здійснювати відповідні функції, а також обіймати певні посади, пов'язані з цих функцій, або виконувати такі функції за спеціальним повноваженням. Більшість юридичних фактів, внаслідок яких виникають запобіжні кримінально-правові відносини, так чи інакше пов'язані з ознаками, що характеризують правосуб'єктність. Настання конкретних юридичних фактів доповнює або змінює ознаки, що характеризують правосуб'єктність.

При цьому слід урахувати, що для виникнення конкретних правових відносин необхідна передумова. Так, Б.Т. Базилев зазначає, що всі індивідуалізовані правничі зв'язки в остаточному підсумку мають джерелом свого регулювання конституційні норми. Наявність конституційних загальнорегулятивних правових відносин є необхідною підставою виникнення конкретних запобіжних кримінально-правових відносин. Це пов'язано із закріпленням у нормах Конституції України обов'язків людини та громадянина. Серед обов'язків, передбачених Конституцією України у розділі II, нами виокремлюється обов'язок неухильно додержуватися Конституції та законів України, не посягати на права та свободи, честь та гідність інших людей (ст. 68 Конституції України). Розглядуваний обов'язок конкретизується у визначених нормативно-правових актах, у тому числі у КК України.

Отже, обов'язок не вчиняти суспільно небезпечні діяння, передбачені в нормах Особливої частини КК України, є конституційним правилом належної поведінки людини. Незнання законів не звільняє людину та громадянина від юридичної відповідальності (ст. 68 Конституція України). Тому заперечення існування запобіжних кримінально-правових відносин, в яких реалізується обов'язок не вчиняти кримінальні правопорушення, можна визнати таким, що ігнорує конституційні приписи.

Одерій Олексій Володимирович
д.ю.н., доц., професор кафедри
кримінально-правових дисциплін
та судових експертиз Донецького
юридичного інституту МВС України

ІНФОРМАЦІЯ ПРО ОЗНАКИ ЗЛОЧИНУ, ЩО ОТРИМАНІ З ВІДКРИТИХ ДЖЕРЕЛ ІНФОРМАЦІЇ – ЯК ПРИВІД ТА ПІДСТАВА ПОЧАТКУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Беручи до уваги сучасний етап розвитку людської цивілізації, який визначають як «глобальна інформаційна революція» [1], окрему увагу слід звертати на відкриті джерела інформації у сенсі використання їх можливостей у діяль-